

משוואה בלי נעלם

הרומן "עין הבובה" מתיימר לבחון את הסכסוך הישראלי-פלסטיני מזווית מורכבת וטעונה, אך התוצאה מעוותת מבחינה פוליטית ובנאלית מבחינה ספרותית

אריק גלסנר

למנוע מיסמין להתאבד בפיגוע, וסאלח, הרומנטיקן הרגיש, מתרצה ואף נישא ליסמין בחשאי. ככל מסכת האירועים המלודרמטית וסוחטת הדמעות הזאת דומה שהסופר אינו מרגיש כלל באמות המידה המוסריות שהוא חושף: למען עוברת של יסמין, לינדה נחלצת לראשונה מהניטרליות העיתונאית המהוללת שלה, אך לא למען ילדים ומבוגרים שנרצחו מידי המתאבדים ששלח סאלח.

עד כאן באשר לשאלות הפוליטיות-מוסריות, שקשה להימנע מהן (ואכן לא נמנעתי). אבל יש לזכור שגם רומן פוליטי אמור להישפט מבחינה ספרותית נטו, והוא יכול להיות מוצלח גם אם אינו משקף רוקאק עמדה "מאוזנת". ייתכן בהחלט שסופר יהיה רדיקלי לעילא ויכתוב נהדר. מה שצריך לשפוט הוא הרזולוציה של הכתיבה, כלומר עד כמה חושף הסופר את הסמוי מן העין. אגב, יכול להיות שלסכסוך הישראלי-פלסטיני אין שום רובד "סמוי" שכזה, אין שום גיואנסים שלא נטחנו עד דק בתקשורת. כלומר, ייתכן שהוא פשוט לא נושא ספרותי מעניין. אבל, אם להרגיש בכל זאת אפשרות להעמקה בחומרי הרומן הנוכחי: גם סופר רדיקלי כשטרית יכול לנסות לנתח, למשל, את הפסיכולוגיה הקורבנית של החברה הפלסטינית. דבר לא יגרע מצדקת טענותיהם של הפלסטינים אם הסופר יעמיק מעט בתהליכים הנפשיים שמביאים אדם לרצות להתאבד. אבל אצל שטרית אין רחפי מעמקים. ממש כמו רציונליסט מהמאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה – פרה דוסטויבסקי, ניטשה ופרויד – הכל אצלו "רציונלי": פעולת ההתאבדות כפעולת התנגדות "הגיונית" לכיבוש.

שטרית כתב רומן רדיקלי מבחינה פוליטית אבל מיינסטרים שבמיינסטרים מבחינה ספרותית. זהו "רומן פעולה", וגם ככה הוא לא מתוחכם ולא תמיד אמין (לא הגיוני, למשל, שסאלח מטייל עם לינדה בחופשיות בישראל הריבונית); מין הרלן קובן עם אג'נדה ובלו הכישרון. תכני הרומן מוצגים בגסות ספרותית מעוררת השתאות, והדמויות

שטוחות ככרות בחירות. טיפול תוכני גס-מתבטא, למשל, בניקוד שמקימת לינדה בבית אמה ביפו, שבמהלכו היא מגלה שעל המקום השתלט אמן יהודי, ניצול שואה, למרבה הנוחות (עמ' 120).

שום ספר לימוד לכיתה אל"ף של השמאל הרדיקלי לא היה מספר בסכמטיות קשיחה יותר את קורות הסכסוך הישראלי-פלסטיני. הגיבורה הראשית, לינדה, היא דמות חסרת-נפש של צעירה אמריקנית, שעל מנת לעבות את עולמה הקרוע-כיכול ברא לה שטרית בחיפזן גם אקס ניריורקי יהודי. ה"מורכבות" הביוגרפית של לינדה מוצנחת מלמעלה ולא עולה מהדמויות עצמה, ולפיכך היא בגדר משוואה "מטובבת" שרבר אחד חסר בה: נעלם. הכל נתון מראשית הרומן, ואין שום תהליך פנעוה נפשי, שום חשיפה של גיואנס. במהלכו.

נראה כי שטרית חשב שעמדתו הרדיקלית מספיקה לייצר רומן מעניין. הוא יצר פשוט תמונת מראה של הטיפול העיתונאית-קשורתית הישראלי בסכסוך, רומן שאינו מעניק אלא ונטילציה "נגד כיוון השעון" לעוברות השחוקות. אבל החד-ממדיות הפוליטית הזאת היא לא הבעיה העיקרית ברומן, וגם לא עצם עיסוקו בפוליטיקה, כך שאין ברתיעה ממנו שום אסקפזים, אלא רק ציפיה מספרות שלא תהיה בנאלית ושטחית כל כך.

סמי שלום שטרית, עין הבובה, הרגול/עם עובד, 205 עמ'

נתחיל מהסוף. ממש בשלהי הרומן של סמי שלום שטרית מציגה גיבורתו, לינדה ששון – כתבת טלוויזיה אמריקנית, בת לאב יהודי-עיראקי ולא-ציוני ולאם פלסטינית – את עמדתה בעניין הסכסוך הישראלי-פלסטיני: "שום דבר אינו מאוזן בעיני בין צדי הטרוריה הזאת. יש נגזלים בסיפור הזה" (עמ' 203).

הנחרצות האידיאולוגית הפרו-פלסטינית הזאת, שצצה בנישירות שכזאת בסוף הרומן, מפתיעה (לכאורה) כי היא סותרת את העמדה המורכבת (כביכול) שרצה שטרית להציג במהלכו. לינדה, שהיא גם המספרת של הרומן, מזומנת בתחילתו על ידי פלסטיני מסתורי בשם סאלח להכין סרט תיעודי על נשים פלסטיניות המתעדרות להתאבד בפיגועים. במהלך הרומן מלווה לינדה את סאלח ואת שלוש המתאבדות שלו במאבקם עם השלטונות הישראליים. "למתבונן מבחוץ אני נראית

חצויה" (עמ' 15), אומרת לינדה. ואכן, מוצאה הלא-שגרת, כמו מצהיר הכותב, מבטיח זווית לא שגרתית וטיפול מורכב ב"סכסוך". לינדה, האנטי-ציונית מחד גיסא, ושקרוב משפחתה, עמיר, עובד בשב"כ מאידך גיסא, כמו מבטיחה להיות רמות מתלבטת ומיוסרת, כלומר דמות מעניינת.

אלא שמהר מאוד מתברר לקורא שהוא הולך שולל. למוצא המעורב של לינדה אין שום השלכה על עמדותיה הפוליטיות, ו"עין הבובה", כפי שנאמר בפירוש בסופו, הוא רומן לא מאוזן פוליטית, אבל גם לא ישר, לא עם עצמו ולא בכלל. לרגעים הוא גם לא-מוסרי בעליל.

הרומן לא ישר עם עצמו כי מוצגת בו בדיוק אותה עמדה מתפלת שהשמאל האנטי-ציוני, ששטרית נמנה עם שורותיו, מבקר בשמאל הציוני: "היודים וכוכים". שטרית מקפיד לשים בפיה של לינדה הסתייגויות מפעולות ההתאבדות. "עמדת

הרי ברורה בעיניי הוה" (עמ' 81), היא מצהירה. אבל ככל שנגלל הרומן לינדה הולכת ונכבשת בקסמיו של סאלח השרמנטי ("הופתעתי מהפנים היפים והמחוטבים שהתגלו מתחת למסיכה, והעיניים... כחולות-יורקות עמוקות" – עמ' 29), ולא רק בקסמיו, אלא גם, בהמשך, בקסמיה של המתאבדת שלו, יסמין. התהליך הזה מבהיר לקורא שההצהרות על התנגדות למעשי ההתאבדות הן מהפה ולחוז, התיירות לפרוטוקול בלבד, ושדורמן מתייחס למעשים אלה באמפתיה ואף יותר מכך.

רגעים אחרים ברומן מבטאים את השנאה העזה שמעבצת בו, שפוגמת אף היא בסמכותו ובישורו של הטקסט. פעמיים, למשל, אנהנו מתוודעים להתנהגות ישראלית מזוויעה: פעם אחת כשהיילים משפילים פלסטיני בנמל יפו (עמ' 57), ופעם כשסוכן שב"כ תוקף את לינדה מינית (עמ' 130). שני הרגעים מתגלים כחלום של לינדה וחושפים כך, ובאופן שאין ספק שאינו מכוון בידי הסופר, את התת-מודע שלה (ושל הרומן), ואת תשוקתה (ותשוקתו של הרומן) להשחרה טוטאלית של הישראלים. בפעם אחרת מוזכר ה"טבח" בג'ניז כמציאות ודאית (עמ' 115), בלי להזכיר כלל שהטענות על הטבח-כיכול הוזמו על ידי ועדת קהיר של האו"ם.

אבל לקראת שיאו הופך הרומן למעוות ממש מבחינה מוסרית. הפעם הראשונה והיחידה שלינדה מתערבת באירועים שהיא עדה להם מתרחשת כשהיא מגלה שיסמין הרה לסאלח. רק אז מחליטה לינדה

עצובת תמיד להיבדל מלמעלה

זהו מין רומן של הרלן קובן, עם אג'נדה ובלו הכישרון